

АНТОЩЕНКОВА В.В., кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка
КРАВЧЕНКО О.М., кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОКА В УКРАЇНІ

Антощенко В.В., Кравченко О.М. Економічна ефективність виробництва та реалізації молока в Україні.

В статті досліджується стан та динаміка розвитку молочного скотарства України. Проведені розрахунки та представлений аналіз економічної ефективності виробництва та реалізації молока сільськогосподарськими підприємствами. В статті визначено обсяги та структуру валової продукції сільського господарства. Проаналізовано тенденцію зниження питомої ваги виробництва продукції тваринництва, в тому числі молока, в загальних обсягах валової продукції. Визначено рівень самозабезпечення молоком та ємність внутрішнього ринку молока в Україні, які вказують на різке зниження споживання молока і молочної продукції. І хоча виробництво молока в Україні є прибутковим, тобто ефективним, однак це не стримує негативні тенденції до катастрофічного скорочення поголів'я корів і обсягів виробництва молока.

Ключові слова: економічна ефективність, галузь тваринництва, молочне скотарство, молоко.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Однією з провідних та перспективних галузей аграрного виробництва є молочне скотарство. Нажаль, Україна поступово втрачає статус «молочної» країни, яка виробляє в достатніх обсягах якісне молоко та цінні молочні продукти. Рівень споживання такого незамінного в раціоні кожної людини продукту, як молоко, з кожним роком знижується, адже виробництво молока для більшості сільськогосподарських виробників є збитковим, тобто економічно не вигідним. Отже, проблема підвищення економічної ефективності виробництва і реалізації молока наразі для України є беззаперечно актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективності виробництва та реалізації молока розглядалися в працях О.О. Маслака, Т.В. Божидарніка, Т.А. Гуцул та інших науковців. Однак численні проблеми з кожним роком загострюються, багато питань залишаються не вирішеними, а Україна все більше орієнтується на імпорт молочної продукції.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження економічної ефективності виробництва та реалізації молока в Україні.

Виклад основного матеріалу.

Проблема підвищення економічної ефективності є найбільш актуальною в молочному скотарстві. В сучасних умовах вона набула особливої гостроти з тієї причини, що більшість сільськогосподарських підприємств знаходиться на межі «виживання». Стан аграрного виробництва насторожує і змушує не просто замислитися, але і рішуче діяти. Причому ці дії повинні бути результатом ефективної взаємодії державних органів влади, виробників, переробників, науковців і споживачів. Наразі, сільськогосподарські виробники постійно знаходяться на етапі вибору більш прибуткового виробництва затребуваного ринком і як правило від цього найбільше страждає «неприбуткова» галузь тваринництва.

Наприклад, фермери в країнах Європейського Союзу продовжують займатися аграрним бізнесом до того моменту, поки вони отримують «розумний» прибуток (достатній для відтворення сільськогосподарського виробництва і впевненості в майбутньому) [1].

Результати такого «відбору» формують обсяг та структуру валової продукції сільського господарства, які представлені в табл. 1.

Обсяги та структура валової продукції сільського господарства за 1990-2015 роки (у постійних цінах 2010р.)

Валова продукція	Роки					
	1990	1995	2000	2005	2010	2015
1	2	3	4	5	6	7
Всього, млн. грн.	282774,2	183890,3	151022,2	179605,8	194886,5	239467,3
в т.ч. продукція тваринництва, млн. грн.	137272,2	77560,7	58183,3	65125,9	70332,4	71028,3
Питома вага продукції тваринництва, %	48,5	42,2	38,5	36,3	36,1	29,7
в т.ч. молоко, млн. грн.	60789,5	41045,9	30236,9	32954,7	28533,0	26926,9
Питома вага молока, %	21,5	22,3	20,0	18,3	14,6	11,2

Джерело: складено автором за даними Держслужби статистики України [2]

Нажаль, питома вага виробництва продукції тваринництва в Україні в 2015 р. становила 29,7 %, порівняно з майже 50 % в 1990 році. При цьому за представлений в табл. 1 період, питома вага виробництва молока в загальній структурі валової продукції сільського господарства скоротилась майже в 2 рази і має тенденцію до поступового скорочення.

В умовах ринкової дійсності економічну функцію підприємства ставлять на першочергове виконання, забуваючи, що соціальна функція більш важлива в умовах формування здорової нації та добробуту країни. Молоко – це продукт, який ніколи не втратить своєї важливості і потреба в якісному продукті в умовах науково-технічного прогресу і заможності споживача тільки зростає.

В аграрній сфері повинна бути сформована раціональна структура сільськогосподарського виробництва відповідно до умов кожного аграрного підприємства та потреб ринку [3]. Варто зауважити, що раціональна структура полягає в ефективному симбіозі галузей сільськогосподарського виробництва для забезпечення продовольчої безпеки країни та потреб внутрішнього ринку з орієнтацією на експорт. При цьому в структурі аграрного виробництва тваринництво повинно займати не менше 45 %. А наразі ситуація має катастрофічну, невідворотну тенденцію до поступового «винищення» галузі тваринництва.

В табл. 2 представлено динаміку розвитку молочного скотарства в Україні.

Таблиця 2

Динаміка розвитку скотарства України за 1990-2015 роки

Роки	Поголів'я ВРХ	Поголів'я корів	Виробництво молока, тис. т	Середньорічні надої на 1 корову, кг
1	2	3	4	5
1990	24623,4	8378,2	24508,3	2863
1995	17557,3	7531,3	17274,3	2204
2000	9423,7	4958,3	12657,9	2359
2005	6514,1	3635,1	13714,4	3487
2010	4494,4	2631,2	11248,5	4082
2015	3750,3	2166,6	10615,4	4644
2015 р. в % до 1990 р.	15,2	25,9	43,3	162,2

Джерело: складено автором за даними Держслужби статистики України [2]

Як показує аналіз табл. 2, скорочення поголів'я корів в Україні з року в рік відбувається більш швидкими темпами (в 4

рази порівняно з 1990 роком), ніж зростає їх продуктивність (всього на 62,2 % порівняно з 1990 роком). І як наслідок, обсяги

виробництва молока з року в рік скорочуються катастрофічними темпами, не говорячи вже про якість виробленого молока, адже «левова» частка молока виробляється в підсобних господарствах населення.

У передових країнах світу нарощення сільського виробництва свого часу відіграло історично важливу роль у забезпечення розвитку всієї економіки. Сільське господарство було рушійною силою, яка спричинила розвиток несільськогосподарських секторів і сприяла підвищенню загального рівня добробуту населення [4].

Різке зниження обсягів виробництва та споживання молока і молочної продукції, яке представлено в табл. 3, є результатом

негативних тенденцій в молочному скотарстві. Багато молочних продуктів пересічним українцям стали просто не «по кишені», враховуючи низьку купівельну спроможність і стрімке зростання цін на готову продукцію [5]. Так, у 2015 р. українці споживали по 209,9 кг молока, що більш ніж на 40 % менше, ніж у 1990 році, та на 45 % нижче від рекомендованої раціональної річної норми споживання молока для людини – 380-390 кг. Хоча в останні роки спостерігається позитивна тенденція поступового зростання споживання молока однією особою, але на жаль це відбувається на фоні катастрофічного зниження середньорічної чисельності населення України.

Таблиця 3

Рівень самозабезпечення молоком та ємність внутрішнього ринку молока в Україні за 1990-2015 роки

Показники	Роки				2015 р. в % до 1990р.
	1990	2000	2010	2015	
Виробництво молока, млн. т	24,5	12,7	11,3	10,6	43,3
Середньорічна чисельність населення, млн. чол.	51,8	49,4	46,0	42,8	82,6
Виробництво молока на 1 особу, кг	472,3	257,4	245,2	247,8	52,5
Рівень виробництва молока і молокопродуктів на 1 особу, у % до РНС	124,0	67,7	64,5	65,2	-58,8в.п.
Споживання молока на 1 особу, кг	373,2	199,1	206,4	209,9	56,2
Рівень споживання молока і молокопродуктів на 1 особу, у % до РНС	98,2	52,4	54,3	55,2	-43в.п.
Рівень самозабезпечення	1,27	1,29	1,19	1,05	82,7
Ємність внутрішнього ринку молока, млн. т	19,4	9,8	9,5	9,0	46,4

Примітка. РНС – раціональна норма споживання молока і молочних продуктів, яка складає 380 кг на рік.
Джерело: складено автором за даними Держслужби статистики України [2]

Необхідність формування ефективного молокопродуктового підкомплексу в Україні набуває особливого значення на сьогоднішній день. Основним напрямом підвищення ефективності функціонування молокопродуктового підкомплексу є раціональна пропорційність у розвитку всіх його сфер і галузей. Тільки за таких умов ми зможемо сформувати конкурентоздатний ринок молокопродуктів вітчизняного виробництва. Особлива роль у цьому процесі відводиться державі [6].

Зниження ефективності виробництва тваринницької продукції призводить до різкого скорочення поголів'я худоби, що в

свою чергу послаблює рівень продовольчої безпеки країни, оскільки для досягнення втраченого рівня виробництва навіть за наявності державної підтримки потрібен тривалий час.

Рівень інтенсивності скотарства характеризується таким загальним економічним показником, як величина витрат у вартісній формі в розрахунку на одну корову. Збільшення витрат, як правило, дозволяє збільшити споживання ресурсів і інших факторів виробництва, що роблять найбільш істотним вплив на рівень молочної продуктивності. Однак приріст продукції в грошовому вираженні повинний

випереджати величину витрат, що обумовили цей процес. У такому випадку процес інтенсифікації буде супроводжуватися ростом економічної

ефективності [7]. Ефективність виробництва та реалізації молока в Україні за 2005, 2010 та в 2015 році представлено в табл. 4.

Таблиця 4

Ефективність виробництва та реалізації молока в сільськогосподарських підприємствах України за 2005, 2010 та 2015 роки

Показники	2005 р.	2010 р.	2015 р.	2015 р. в % до 2005 р.
1	2	3	4	5
Поголів'я корів, тис. гол	866,2	589,1	505,1	58,3
Вироблено продукції, тис. т	2582,5	2216,6	2669,2	103,4
Середній річний удій молока, кг/гол	2952	3975	5352	181,3
Реалізовано – всього (у перерахунку на молоко), тис. т	2121,3	2004,1	2538,3	119,7
Виробнича собівартість всього, млн. грн.	2146,3	4421,2	9232,8	+4,3 рази
в т. ч. 1 тонни, грн.	831,1	1996,4	3528,6	+4,3 рази
Повна собівартість всього, млн. грн.	1953,3	4588,2	9797,1	+5 рази
в т. ч. 1 тонни, грн.	920,8	2289,4	3859,7	+4,2 рази
Середня ціна реалізації 1 т, грн.	1126,9	2938,7	4347,3	+3,9 рази
Чистий дохід (виручка), млн. грн.	2192,2	6008,5	11034,8	+5 рази
Прибуток (збиток), млн. грн.	238,9	1420,3	1237,7	+5,2 рази
на 1 т молока	112,6	649,3	487,6	+4,3 рази
Рівень товарності, %	82,1	90,4	95,1	+13в.п.
Рівень рентабельності (збитковості), %	12,2	17,9	12,6	+0,2в.п.

Джерело: розраховано за даними Держслужби статистики України та джерела [2]

Проведений економічний аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств України свідчить, що виробництво молока є прибутковим, рівень рентабельності в 2015 році становив 12,6 %. За десять років (2005-2015 роки) відбулось значне зростання виробничої та повної собівартості одиниці продукції, більш ніж в чотири рази. Середня ціна реалізації продукції зростає дещо менше (в 3,9 рази) витрат на її виробництво та реалізацію. Хоча варто відмітити, що розмір реальної заробітної плати за останні роки значно знизився, що негативно вплинуло і на купівельну спроможність населення України і внесло значні економічні корективи в формування потреб та вимог споживачів. А саме споживачі і є те «якісне паливо», що змушує працювати «двигун» національної економіки.

Важливою передумовою узгодження інтересів органів державної влади та місцевого самоврядування, виробників молока, молокопереробних підприємств, фінансово-кредитних установ, навчальних

закладів є створення кластерних утворень. Дана форма підприємницької діяльності дозволяє на добровільній основі поєднати зусилля різних суб'єктів молокопродуктового ланцюга щодо підвищення рівня капіталізації виробництва та переробки молкосировини [8]. Однак враховуючи регіональну ізольованість та обмеженість, слабку національну технологічну та інституціональну структуру, дефіцит матеріальної інфраструктури, відсутність доступу до капіталу і численні економічні проблеми формування кластерів ставить питанням не на часі, а проблеми долати потрібно було починати вже вчора.

Лише плідна співпраця, симбіоз держави, виробників молока і переробників, взаємодопомога, розуміння того, що в нас одна мета – здоров'я нації та зростання її добробуту приведе до фінансового успіху кожен окрему ланку народного господарства і в тому числі молочне скотарство.

Висновки. Отже, хоча виробництво молока в Україні, за розрахунками

показників сільськогосподарських підприємств і є прибутковим, тобто ефективним, однак це не стримує негативні тенденції до катастрофічного скорочення поголів'я корів і обсягів виробництва молока. Найбільш непокоїть ситуація, що наразі закупівельна ціна на молоко у національних виробників, як сільськогосподарських підприємств, так і домогосподарств, яке поставляється на молокопереробні підприємства, більш ніж в

три рази нижча за кінцеву роздрібну ціну. Тим самим, це формує стихійні ринки молока та молочної продукції, так зване молоко – «handmade» класу, яке ще в народі називають «натуральна молочна продукція». А це ж втрачені можливості і підірвання авторитету молокопереробників, які в умовах значного недозавантаження виробничих потужностей займаються політикою «зведення кінців з кінцями».

Література.

1. The environmental impact of dairy production in the EU: practical options for the improvement of the environmental impact. Retrieved from <http://ec.europa.eu/environment/agriculture/pdf/dairy.pdf>.
2. Офіційний веб-сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Пономарьова М.С. Стан розвитку підприємництва в молоко продуктовому секторі України / М.С. Пономарьова // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2016. – № 1. – С. 29-32.
4. Онегіна В.М. Сучасні тенденції розвитку сільських територій як загроза економічній безпеці України / В.М. Онегіна, Л.А. Батюк / Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2016. – № 1. – С. 33-36.
5. Антощенко В.В. Стан та перспективи розвитку молочного скотарства України / В.В. Антощенко // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Економічні науки. – 2015. – № 1. – С. 90-96.
6. Гуцул Т.А. Розвиток ринку молока в Україні / Т.А. Гуцул // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2013. – № 1(3). – С. 89-94.
7. Маслак О.О. Пріоритети молочної галузі: [Електронний ресурс] / О.О. Маслак // Агробізнес сьогодні. – 2014. – № 22 (293). – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/ostannia-vip-novyna>.
8. Божидарнік Т.В. Інституціональні та економічні передумови формування сучасних підприємницьких структур у молокопродуктовому підкомплексі / Т.В. Божидарнік // Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету (економічні науки). – Випуск 10 (38). – 2013. – С. 5-17.

References.

1. The environmental impact of dairy production in the eu: practical options for the improvement of the environmental impact. Retrieved from <http://ec.europa.eu/environment/agriculture/pdf/dairy.pdf> [in English].
2. Oficijnyj veb-sajt Derzhkomstatu Ukraїny [State Statistics Service of Ukraine]. (n.d.). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Ponomarova M.S. (2016). Stan rozvytku pidpryjemnyctva v moloko produktovomu sektori Ukraїny [The state of entrepreneurship in the sector of milk Ukraine]. *Aktual'ni problemy innovacijnoi ekonomiky – Actual problems of innovative economy*, No 1, pp. 29-32 [in Ukrainian].
4. Onegina V.M., and Batjuk L.A. (2016). Suchasni tendencii rozvytku sil'skyh terytorij jak zagroza ekonomichnij bezpeci Ukraїny [Modern trends in rural areas as a threat to the economic security of Ukraine]. *Aktual'ni problemy innovacijnoi ekonomiky – Actual problems of innovative economy*, No 1, pp. 33-36 [in Ukrainian].
5. Antoshhenkova V.V. (2015). Stan ta perspektyvy rozvytku molochnoho skotarstva Ukraїny [Status and prospects of dairy Ukraine]. *Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo agrarnogo universytetu im. V.V. Dokuchajeva. Ekonomichni nauky – Visnyk Kharkiv National Agrarian University. Economic science*, No 1, pp. 90-96 [in Ukrainian].
6. Gucul T.A. (2013). Rozvytok rynku moloka v Ukraїni [The development of the milk market in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prac' Tavrijs'kogo derzhavnogo agrotehnologichnogo universytetu: ekonomichni nauky – Scientific papers the Tavria State Agrotechnological University: economic sciences*, No 1(3), pp. 89-94 [in Ukrainian].
7. Maslak O.O. (2014). Priorytety molochnoi galuzi [Priorities for dairy industry]. *Ahrobiznes s'ohodni – Agribusiness today*, No 22 (293) Retrieved from <http://www.agro-business.com.ua/ostannia-vip-novyna/2468-2014-11-20-10-59-18.htm> [in Ukrainian].
8. Bozhydarnik T.V. (2013). Instytucjonal'ni ta ekonomichni peredumovy formuvannja suchasnyh pidpryjemnyck'kyh struktur u molokoproduktivomu pidkompleksi [Institutional and economic conditions of formation of modern business structures of milk subcomplex]. *Zbirnyk naukovykh prac' Luc'kogo nacional'nogo tehničnogo universytetu: ekonomichni nauky – Scientific papers the Lutsk National Technical University: economic sciences*, No. 10 (38), pp. 5-17 [in Ukrainian].

Аннотация.

Антощенко В.В., Кравченко О.М. Экономическая эффективность производства и реализации молока в Украине.

В статье исследуется состояние и динамика развития молочного скотоводства Украины. Проведены расчеты и представлен анализ экономической эффективности производства и реализации молока сельскохозяйственными предприятиями. В статье определены объемы и структуру валовой продукции сельского хозяйства. Проанализированы тенденции снижения удельного веса производства продукции животноводства, в том числе молока, в общем объеме валовой продукции. Определен уровень самообеспечения молоком и емкость внутреннего рынка молока в Украине, которые указывают на резкое снижение потребления молока и молочной продукции. И хотя производство молока в Украине является прибыльным, то есть эффективным, однако это не сдерживает негативные тенденции к катастрофическому сокращению поголовья коров и объемов производства молока.

Ключевые слова: экономическая эффективность, отрасль животноводства, молочное скотоводство, молоко.

Abstract.

Antoshchenkova V.V., Kravchenko O.M. Economic efficiency of milk production and sale in Ukraine.

In the article the condition and dynamics of development of dairy farming in Ukraine is studied. Performing calculations and presents an analysis of economic efficiency of milk production and sale by agricultural enterprises. The article defines the scope and structure of gross agricultural production. Trends are analyzed in reducing the share of livestock production, including milk in the total volume of gross output. The level of self-sufficiency of milk and milk capacity of the domestic market in Ukraine are defined which point to a sharp decline in consumption of milk and dairy products. Although milk production in Ukraine is profitable and effective, it does not hold back negative trends to a catastrophic reduction in number of cows and milk production volumes.

Key words: economic efficiency, livestock industry, dairy farming, milk.

Стаття надійшла до редакції 01.09.2016 р.

Бібліографічний опис статті:

Антощенко В.В. Економічна ефективність виробництва та реалізації молока в Україні / В.В. Антощенко, О.М. Кравченко // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2016. – № 3. – С. 39-44.

Antoshchenkova V.V., and Kravchenko O.M. (2016). Economic efficiency of milk production and sale in Ukraine. Actual problems of innovative economy, No 3, pp. 39-44.

